

ŠUMAVSKÉ ZNAMENÍ DOBY

V posledním čísle Lesnické práce z roku 2011 byl opět značný prostor věnován problematice Národního parku Šumava. Ve zveřejněných příspěvcích (zčásti rozhovorech) byl současný neutěšený stav opakovaně popisován z různých aspektů a uváděny byly i některé vnitřní příčiny, které k němu vedly. Rovněž byly zmíněny důsledky a rizika, jež z této situace plynou pro další osud celého území, a to jak ve smyslu environmentálním, tak i společenském (sociálním). Opakovaně byla přímo i nepřímě konstatována minulá i současná zaujatost, neochota či dokonce neschopnost obou stran tohoto postupně se rozrůstajícího konfliktu (zjednodušeně odpůrců a zastánců lidských zásahů v nejceněnějších částech tohoto území) vzájemně se dohodnout na přijatelném kompromisním řešení, spočívajícím zejména v dlouhodobě platném vymezení jednotlivých zón ochrany přírody, respektujících dosavadní trendy vývoje celého území. S ohledem na zaměření časopisu byla spíše zdůrazňována jednostranná (negativní) role části přírodovědecké odborné veřejnosti a jimi nepřímě podporovaných nevládních hnutí (symbolizovaných o.s. Hnutí Duha) ve vývoji celé kauzy, s posledním vyhocením v podobě loňské „blokády“ lokality Ptačí potok na Modravsku. Stanoviska či názory zazněly od oficiálních představitelů NP i od dalších zainteresovaných osob.

■ Bavorská volba

Příspěvky však opět víceméně postrádaly věcné hodnocení hlavních příčin, vedoucích k současnému stavu. Především ve smyslu nedostatečného zdůraznění prostého faktu, že budoucí směr vývoje celého území centrální Šumavy byl do značné míry (nevratně) determinován vznikem NP Bavorský les, založeného již v roce 1970 a záhy po svém založení deklarujícího příklon k filozofii „nezasahování“ v celé jádrové zóně parku (zahrnující cca 50 % tehdejší rozlohy parku, tj. kolem 6 tis. ha horských

lesů, převážně smrkových, situovaných podél zemské hranice). Tímto rozhodnutím, opakovaně stvrzeným po vzniku rozsáhlých polomů v první polovině 80. let i po rozšíření parku v roce 1997, byl ve skutečnosti „předurčen“ osud lesů na obou stranách hranice, tedy i přilehlého území na české straně, zejména pak části kopírující „starý park“ (zjednodušeně řečeno od úbočí Medvědí hory na západě po Bučinu na východě), a to vzhledem k průběhu státní hranice, geomorfologii celého území, meteorologickým faktorům (převládajícím směrem větru) i ideovému ovlivnění „bavorským příkladem“. Zpočátku sice panovalo oboustranné přesvědčení, že důrazné upozorňování lesníků na hrozbu přemnožení lýkožrouta a vznik nezvladatelné kalamity není opodstatněné (předpokládal se vysoký autoregulační potenciál supramontánních smrčín – v souladu s dozrávajícím pojetím teorie ekologické stability). Později, po naplnění této předpovědi, a to měrou vrchovatou, se odpovídajícím způsobem (vpravdě oportunisticky) změnila rétorika a vzniklé přemnožení začalo být vydáváno za „přirozený jev“ a současně nastalo také hledání evidencí, které by to potvrzovaly (rovněž i z historického hlediska). Nejprve na bavorské, o něco později také na české straně. Protože na české straně vzniklo z více důvodů mnohem větší chráněné území a ideové zázemí zde bylo částečně od samého počátku silně ovlivněno bavorským „vzorem“, bylo zřejmé, že i zde bude vývoj kopírovat nastoupenou bavorskou trajektorii, pouze ale ve větším rozsahu. To se také posléze stalo. Konečný „výsledek“ byl navíc na české straně podstatně umocněn nedobrymi vnitropolitickými poměry, vedoucími k opakovaným změnám koncepcí a (dnešním jazykem řečeno) častým nesystémovým řešením, kdy se měnila, popř. upravovala zonace a praktikovaly se další kroky, často zřejmě na samé hranici platných předpisů, směřující k prosazení momentálně dominujících

Interiér Trojmezského pralesa (září 2007).

zájmů jedné či druhé strany (asi nejnazornější příklad představuje v této souvislosti vývoj po orkánu Kyrill). Pro ilustraci situace stačí také připomenout, že zatímco na území NP Bavorský les si za 40 let jeho existence funkci předali 3 ředitelé, na naší straně se za 20 let existence parku vystřídal ředitelů 6. Pokud však položíme kruciólní otázku, zda se takovému vývoji dalo u nás zabránit, obávám se, že v podstatné míře nikoliv. Ostatně množství větších či menších současných nebo minulých

analogií v jiných oblastech společnosti o tom jasně svědčí (za všechny je možno zmínit oscilující, avšak zásadně se neměnicí „kvalitu vztahů“ mezi koalicí a opozicí na politické scéně či nekončící peripetie státního podniku LČR).

■ Rozsah kůrovcového území

Pokud budeme takzvaně bilancovat současný stav na české straně pohoří, je dobré si především uvědomit, že „boj“ lesníků o „horní stromové patro“ nejceněnějších partií horských smrčín na

Pohled z hraničního chodníku na východ směrem k vrcholu Plechého (září 2010).

centrálním šumavském hřebeni je již téměř prohraný. Podle oficiálních údajů obou správ národních parků byla do konce roku 2010 na jejich území v důsledku napadení porostů lýkožroutem smrkovým evidována celková rozloha odumřelého či vytěženého stromového patra ve výši kolem 16,5 tis. ha (pokud započteme i uplynulý rok 2011 a provedeme patřičné zaokrouhlení, lze hovořit o cca 20 tis. ha – z toho zhruba třetinu představují těžbou „asanované“ plochy, nalézající se hlavně na české straně). Je tedy patrné, že značná část tzv. disturbovaných ploch se nachází v „územích samovolného vývoje“, jejichž rozloha se jistě ještě dále zvýší, vzhledem k pokračujícímu šíření lýkožrouta (tzv. první zóny reprezentují v současnosti v obou národních parcích kolem 22 tis. ha – a pokud vezmeme do úvahy avizované rozšíření této zóny na české straně – jedná se celkem o cca 30 tis. ha). Zdálo by se tedy, že na celé Šumavě je již v současnosti dostatečně velká plocha území, z větší části navíc souvislá, kde mohou probíhat „nerušené přírodní procesy“ (a na tuto plochu navazuje ještě další sektor s deklarovaným tzv. přechodným managementem). Část přírodovědecké a v menší míře také lesnické obce však nadále ujišťuje českou veřejnost i sebe sama, že to, co na Šumavě probíhá, není žádná destrukce lesa, ale normální přírodní jev, tzv. velkoplošná disturbance, navíc pro tento typ lesa charakteristická, a snaží se to doložit odbor-

nými studiemi. (Je však zřejmé, že dynamika a rozsah celého procesu zaskočila prakticky všechny protagonisty.) Dále je symptomatické, že namísto toho, aby se spolehlivě dlouhodobě zabezpečil budoucí nerušený vývoj stávajícího takto „získaného“ území, hraje se o jeho další rychlé rozšiřování, při současné bagatelizaci, resp. podceňování prakticky všech souvisejících rizik. Z druhé strany zaznívá kritika tohoto jednání, hovoří se o porušování zákonů, o „ideologizaci“ a „předpojatosti“ a chystají či provádějí se protiopatření, označovaná protivníky za stejně nekorektní a nepřijatelné. Prostě marasmus. (A jaký lze u nás očekávat vývoj v budoucnosti, pokud uvážíme, že bavorský park s typickou německou konsekventností stále jednoznačně směřuje k původnímu vytčenému cíli, tj. dosažení 75 % „bezzásahovosti“ území do roku 2027, což bude nepochybně trvalou „výzvou“ i pro naši stranu pohorí, to ponechávám na laskavé úvaze čtenáře.)

■ Osud pralesních velikánů

Osobně mne na celé věci asi nejvíce skličuje skutečnost, s jakou lehkostí byl jako příslovečná oběť na „oltář novodobé divočiny“ položen osud zbytků pralesovitých porostů, resp. v nich uchovaných starých stromů, tzv. pralesních velikánů. Přitom je možné se stále domnívat, že pokud by po prvotních zkušenostech bylo lavinovitému množení a šíření lýkožrouta z okolních navazujících kulturních či polokultur-

Celkový pohled na oblast tzv. Trojmezí (září 2011).

ních porostů trvale, včas a účinně na dostatečně rozsáhlém území bráněno, plošné napadení a rychlý rozpad dochovaných pralesovitých částí by neproběhl touto „katastrofickou“ cestou. Vzhledem k obecné situaci se mu pravděpodobně tak jako tak nedalo zabránit v prostoru zmiňované centrální Šumavy (příkladem z této oblasti může být tzv. prales na Pramenech Vltavy), dozajista se však dal omezit či alespoň výrazně zpomalit rozpad stromového patra známého Trojmezenského pralesa. Celá poněkud izolovaná oblast masivu Trojmezí a Smrčiny navíc mohla, vzhledem k neexistenci parku na bavorské a hornorakouské straně, sloužit jako cenné srovnávací území k alternativě „neřízeného“ vývoje na centrální Šumavě (a takové území ostatně dnes z metodického hlediska, domnívám se, celému pohorí citelně chybí). Existovala by zde rovněž příležitost pokusit se v podmínkách národního parku porostní dynamiku těchto nejcennějších částí lesů „paralelně“ citlivě usměrňovat pomocí lesnických zásahů, bez vlivu bezprostředního tlaku neregulované populace lýkožrouta. Této možnosti nebylo využito. Stejně jako, zdá se, se v současnosti v tomto smyslu rychle naplňuje osud obdobných horských smrčin v oblasti Jezerní hory, resp. zbývajících porostů v karech Černého a Čertova jezera na Železnorudsku.

■ Dobové zrcadlo

Závěrem se vracím k titulku svého příspěvku. Domnívám se, že dosavadní vývoj i současný stav na území NP Šumava lze rovněž chápat jako určité zrcadlo, které nám doba nastavuje. Výsledný neveselý obraz je z podstaty rozporný a každý se v něm snaží hledat (a nalézt) potvrzení svých představ, které mohou být navzájem velmi odlišné, ba i protikladné. Co jeden považuje za zkázu (těžké poškození přírodního a životního prostředí oblasti, zánik krajinného rázu apod.), je pro druhého nutný průvodní jev rodící se nové kvality (a doklad měnícího se pohledu na vývoj přírody i společnosti, navíc vpravdě paradigmatické povahy). (Tak jako se změnilo i samo pojetí ekologie – ekologickou rovnováhu nahradila ekologie invazí a obnovy.) Obávám se však, že horizonty plné torz odumřelých stromů vyvolávají především chmurné představy a nejistotu do budoucnosti, a to nejenom u lesníků (na druhé straně však rezonují se současným mediálním obrazem světa, plným malých i velkých katastrof a všudypřítomné relativizace hodnot). Ostatně taková je dnes atmosféra doby, očekávající a současně tím snad i přivolávající příchod skutečné globální společenské a hospodářské krize.

Jan Liška
Foto: autor

Rašeliniště „Rakouská louka“ pod vrcholem Plechého (září 2010).

Minulý týden (1.11. 17) jsem se jako host zúčastnil semináře ÚŽP UK, věnovaného problematice lesa, konkrétně ekologické roli a významu horských smrčín na Šumavě (v NPS), a to prostřednictvím poněkud nestandardní diskuse mezi prof. Kindelmannem a Doc. J. Pokorným.

Během semináře jste argumentoval také recentními mapami evidovaného výskytu kůrovcového dříví na území Česka. Podklady pro tyto mapy shromažďuje z pověření Ministerstva zemědělství dlouhodobě lesnický výzkumný ústav, a to prostřednictvím Lesní ochranné služby. Jsem jejím pracovníkem a na tvorbě map se také podílím. Dovolte mi proto, abych se blíže vyjádřil k prezentovanému tvrzení, že výskyt kůrovce je dnes mnohem vyšší v hospodářských lesích na severní Moravě a ve Slezsku, ve srovnání se situací na Šumavě, které na semináři poněkud sugestivně zaznělo.

Ano, v současnosti je to v zásadě pravda. Potíží je ale v tom, že obě „kauzy“ dle mého názoru nejde korektně srovnávat. Především, zatímco šumavská oblast představuje ve střední Evropě území odpovídající ekologickému optimu jak smrku ztepilého, tak i lýkožrouta smrkového, kůrovcovou kalamitou zasažené oblasti severní Moravy a Slezska (Oderské vrchy, Nízký Jeseník) reprezentují smrčiny zcela nepůvodní. Dále, na centrální Šumavě je v současnosti v prvních zónách NP na většině lokalit potravní základna lýkožrouta již silně omezená a v zásahových částech parku se provádí účinné tlumení kůrovců, v němž mají šumavští „parkoví“ lesníci velké zkušenosti, neboť v minulosti prošli opakovanými zkouškami ohněm, pokud to vyjádřím expresivně. Na SMS naopak nepůvodní rozsáhlé smrčiny, recentními klimatickými vlivy silně stresované a oslabené, s minimálním obranným potenciálem, nabízí kůrovcům stále dostatek vhodné potravy. A pokud k tomu připočteme současný tristní stav v sektoru lesního hospodářství, vyplývající ze zoufalého nedostatku pracovních sil a z pohledu ochrany lesa silně neefektivního organizačního uspořádání (netuším, zda jste informován o fatálních dopadech striktního uplatňování zákona o zadávání veřejných zakázek v lesnictví, speciálně pak v ochraně lesa u státních lesů), je zřejmé, proč je zde tak rozsáhlá kůrovcová kalamita.

Nicméně stále platí, že její objektivní parametry doposud nedosáhly šumavské úrovně. Zatímco v období vrcholícího přemnožení na území NP Šumava (v letech 2008-2011) bylo v ročním průměru na jeden ha parkových smrčín evidováno cca 11 m³/ha dřevní hmoty napadené kůrovci, v prostoru severní Moravy a Slezska činil tento parametr v minulém roce (v uvozovkách) pouze cca 7 m³/ha. Za rok 2017 nejsou údaje doposud k dispozici, nelze však bohužel vyloučit, že se již zcela přiblíží šumavským hodnotám.

Na závěr mi dovolu krátké postesknutí. Je smutné, že značná část tzv. přírodovědecké veřejnosti využívá současné bezprecedentní kůrovcové kalamity v hospodářských lesích Česka k obhajování „bezzásahovosti“ na Šumavě. A často navíc s neskryvaným zadostiučiněním povýšeně konstatuje: „vidíte lesníci, my jsme vám to vždy říkali, že smrkové monokultury do lesů nepatří“. Jako by to byla odvěká touha střeoevropských lesníků, pěstovat smrkové monokultury a ne neúprosný požadavek společnosti, toužící po výnosech, zisku a dalších benefitech (např. i bezohledném mysliveckém vyžití), který nutil **a u nás stále nutí** lesníky rozsáhle pěstovat smrk.

Současná krize smrkového hospodářství je skutečně velmi vážná, její hlavní příčiny však nespočívají pouze v působení klimatické změny, jak je zjednodušeně a někdy i účelově

prezentováno. Obsahuje v sobě i podstatný prvek krize společenské. Kůrovcová kalamita, příslovečná špička ledovce, je pak následek obého.

S pozdravem,

Jan Liška (pracovník LOS)

P.S. Dovoluji si ještě připojit článkuček, jehož prostřednictvím jsem se před časem pokusil vyjádřit svůj názor na „dění“ v NP Šumava.